

„Second hand drinking“ neboli škody, které alkohol způsobuje druhým lidem

HNILICOVÁ H., DOBIÁŠOVÁ K.

Univerzita Karlova v Praze
1. lékařská fakulta
Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva
Přednostka: MUDr. Mgr. Jolana Těšinová, Ph.D.

Prakt. Léč. 2020; 100(1): x–xx

SOUHRN

V mezinárodním odborném diskurzu o nadměrném pití alkoholu je v posledních letech věnována zvýšená pozornost škodám, které alkoholici způsobují druhým lidem. Těmi jsou nejen nejbližší rodinní příslušníci, ale také spolupracovníci, zaměstnanci a zaměstnavatelé a všichni, kteří se chtě-nechtě s osobami nadměrně požívajícími alkohol setkávají. V České republice je rizikové pití alkoholu a jeho vysoká spotřeba dlouhodobě závažným sociálně patologickým jevem. Přesto, že existuje několik studií, které vyčíslují a analyzují celkové sociální a ekonomické dopady spojené s alkoholem, nepojednávají

specificky o škodách, které s alkoholiky sdílejí druzí lidé. Článek přináší přehled výsledků zahraničních studií a dostupných údajů z České republiky s cílem poukázat na nedostatek vědecky podložených informací o této problematice v České republice. Chybějící informace tohoto druhu by mohly, podobně jako v zahraničí, přispět k prosazení efektivnější protialkoholní politiky v České republice..

KLÍČOVÁ SLOVA

škody způsobené alkoholem druhým lidem – nadměrná spotřeba – sociální a ekonomické dopady – alkoholová politika

SUMMARY

Hnilicová H, Dobiášová K. „Second hand drinking“ or harm that alcohol causes to other people

In the international discourse on alcohol abuse in recent years, increased attention has been paid to the alcohol harms to others (AHTO). These are not only the closest family members, but also co-workers, employees and employers, and all who necessarily meet with persons over-drinking alcohol. In the Czech Republic, hazardous drinking and its high consumption is a long-term serious social pathological phenomenon. Although there are several studies that quantify and analyse the overall social and economic impacts associ-

ated with alcohol, they do not specifically address the damage that other people have to share with alcoholics. The article presents an overview of the results of such studies on this topic from abroad and available Czech data to point out the lack of the evidence-based information in the Czech Republic. Coverage of this gap could significantly contribute to the implementation of more effective alcohol policy in the Czech Republic..

KEYWORDS

alcohol harms to others (AHTO) – overconsumption – social and economic damage – alcohol policy

ÚVOD

Nadměrné pití alkoholu významně ovlivňuje kvalitu života ve společnosti a má viditelné a škodlivé dopady, které se dotýkají téměř všech. Vysoká spotřeba alkoholu a jeho rizikové pití u značné části obyvatelstva je v České republice závažným sociálně patologickým jevem, který má prokazatelně negativní vliv na zdraví (13). Podle některých odborníků je nadměrné pití alkoholických nápojů největším zdravotním rizikem v České republice (4). Statistické údaje potvrzují, že na rozdíl od většiny evropských zemí spotřeba alkoholu dlouhodobě neklesá, naopak v poslední době roste. V roce 2016 vzrostla v České republice spotřeba alkoholu oproti předešlému roku téměř o 2 litry na osobu (25). Ve většině vyspělých zemí je přitom patrný opačný trend. V letech 2007–2016 došlo v evropském regionu podle Světové zdravotnické organizace (WHO) k významnému poklesu pití alkoholických nápojů, což se projevilo poklesem spotřeby čistého alkoholu na osobu starší 15 let o 2 litry. V roce 2016 tak jeden dospělý

obyvatel Evropy starší 15 let vypil v průměru 9,8 litru čistého alkoholu, zatímco jeden Čech stejného věku vypil až 14,4 litru. Tento markantní rozdíl jen potvrzuje, že dlouhodobě patří obyvatelé České republiky k největším spotřebitelům alkoholu na světě (25, 27). Nelichotivá alkoholová statistika nepochybně souvisí se známou skutečností, že česká společnost je k pití alkoholu velmi tolerantní. Projevuje se to i v toleranci k pití alkoholu u mladistvých a dětí. Česká obchodní inspekce v roce 2018 zjistila, že více než polovina prodejců prodala alkoholický nápoj osobám mladším 18 let (11). Podle odborníků WHO dokonce neexistuje žádná jiná země na světě, která by byla k pití alkoholu stejně shovívavá, jako je Česká republika (5). Zdá se, že situace se přece jen pozvolna mění. V poslední době se téma alkoholu a jeho škodlivých dopadů na zdraví a na sociálně ekonomickou situaci v zemi častěji diskutuje v médiích, např. ČT 24, Novinky.cz, MF Dnes i mezi odborníky (19, 25). Ve většině případů se poukazuje na škody, které alkohol způsobuje jeho

uživatelům a v poslední době se zdůrazňují zdravotní dopady a vliv alkoholu na incidenci onkologických onemocnění (25). Diskutuje se o tom, u kterých věkových skupin se nemoci spojené s užíváním alkoholu vyskytují nejčastěji, a zkoumá se, o kolik let rizikové pití alkoholu zkracuje život (25, 11). Mezinárodně srovnávaná data ukazují, že Česká republika patří k zemím s nejvyšší úmrtností spojenou s nadměrnou konzumací alkoholu na světě, pokud jsou zahrnuta úmrtí na alkoholickou cirrhózu jater, dopravní nehody a onkologické nemoci související s alkoholem (27). Vedle toho v posledních 10 letech umírá každý rok okolo 340 lidí na intoxikaci etylalkoholem, což je násobně více, než tomu bylo počátkem devadesátých let (11). Fakt, že mezi lety 1994 až 2015 se počet těchto úmrtí zvýšil o 150 % (18), přesvědčivě ukazuje nárůst alkoholismu v České republice.

Škody, které alkohol způsobuje druhým lidem

Podstatně méně, pokud vůbec, se u nás hovoří o škodách, které nadměrné pití alkoholických nápojů způsobuje druhým lidem. V mezinárodním odborném diskurzu je tento jev označován jako koncept „alcohol harms to others“ (AHTO), tj. škody způsobené alkoholem druhým lidem anebo také přiléhavým anglickým termínem „second hand drinking“ – neboli „pasivní pití alkoholu“. Termín je chápán velmi široce. Nemusí se vždy jednat pouze o poškozené osoby z nejbližšího okolí závislých alkoholiků, ale také o všechny ty, kteří se s alkoholiky většinou přímo nestýkají, přesto se však s viditelnými a nepříjemnými důsledky nadměrného pití ve společnosti nezdávka setkávají. Takovým místem může být například veřejná doprava přepravující i podnapilé osoby, někdy dokonce s lahví či plechovkou piva v ruce. To je pravděpodobně jeden z důvodů, proč je v hlavním městě zaveden zákaz pití a konzumace jídla v dopravních prostředcích. Je to také okolí nákupních center, některá náměstí, parky a městská zákoutí a téměř veškerý veřejný prostor, kde alkohol zanechává své „stopy“. Spektrum negativních projevů je široké – od relativně málo škodlivého obtěžování přes znečištěné chodníky a ulice až po nedodržování nočního klidu v okolí restaurací a barů a rušení veřejného pořádku v exponovaných částech měst. Ne zcela výjimečně se jedná o fyzické útoky a ničení soukromého i veřejného majetku osobami pod vlivem alkoholu. Z profesních skupin jsou to především zdravotníci, kteří se s osobami pod vlivem alkoholu setkávají nejčastěji.

Koncept AHTO je také často spojován s negativními dopady na rodiny a děti jako nejvíce zranitelné skupiny (2, 15). V této souvislosti se zkoumá a diskutuje, jaké důsledky má pití alkoholu rodičů či jiných dospělých v přítomnosti dětí. Výzkumy ukázaly, že děti jsou v přítomnosti opilých rodičů vystaveny velkému emocionálnímu strádání spojeného se strachem o rodiče. Nepochybně jsou také ohroženy nedostatečnou péčí (2). Proto v řadě vyspělých zemí, zejména ve Skandinávii, společnost přestává

tolerovat pití alkoholu v přítomnosti dětí s poukazem na ohrožení jejich bezpečnosti (2). Nadměrné pití alkoholu je podle WHO častou příčinou domácího násilí, které zásadně narušuje fungování rodin a často nezvratně na zbytek života poškodí jak partnery, tak i děti (28).

Alkohol škodí i dětem ještě nenarozeným, což lze považovat za jeden z nejnebezpečnějších dopadů konzumace alkoholu na druhé. Jedná se o tzv. fetální alkoholový syndrom (FAS), což je soubor tělesných a duševních vývojových vad, které vznikají vlivem alkoholu na plod. Pokud těhotná žena pije během těhotenství alkohol, je nitroděložní vývoj jejího dítěte vážně ohrožen, a to v důsledku teratogenního působení etylalkoholu, jehož výsledkem je FAS. Mezi jeho projevy patří růstová retardace, přetrvávající i po narození dítěte. Typická je kraniofaciální dysmorfie, kdy postižení jedinci mají stejnou malformaci obličeje (typická je propadlá brada a chybějící rýha mezi nosem a rty), dále také poškození CNS spojené s mentální retardací a poruchami chování. FAS (podle MKN-10 označován Q 86.0) je zařazen do seznamu sledovaných vrozených vad. Na vliv alkoholu na nenarozené děti upozornil v roce 2007 i Evropský parlament, který se problematikou zabýval v rámci Strategie Evropské unie na podporu členských států při snižování škod souvisejících s alkoholem. Evropský parlament v této souvislosti uvádí, že v Evropě žije cca 6000 osob s tímto syndromem, a odhaduje se, že ročně se rodí také cca 60 000 dětí s nízkou porodní váhou způsobenou pitím alkoholu u matky (6).

Alkohol má významné dopady na pracovní produktivitu. Přesto, že se dnes v pracovním prostředí pití alkoholu netoleruje, řada zaměstnanců má zkušenost se spolupracovníky, kteří díky pravidelnému pití většího množství alkoholu hůře zvládají či postupně přestanou vůbec zvládat své pracovní povinnosti. V praxi se to projevuje jako absenterismus, tj. opakovaná nepřítomnost v práci v důsledku opilosti a následně „kocovině“, a tzv. prezenterismus, kdy jsou sice pra-

Obr. 1 Tři výzkumné strategie ke zkoumání AHTO (zdroj: Warpenius, Tigerstedt 2016, autorkami přeloženo a upraveno)

covníci v práci fyzicky přítomni, ale v důsledku alkoholismu nepodávají požadovaný výkon (13).

TEORETICKÝ KONCEPT AHTO

Teoretický koncept AHTO je možné nahlížet ze tří výzkumných perspektiv využívaných ve studiích zaměřených na alkoholovou problematiku, které se vzájemně prolínají. Jedná se o individuální, komunitní a populační přístup, z nichž každý nabízí specifický úhel pohledu na danou problematiku (obr. 1) (14). Po dlouhou dobu dominoval individuální přístup. V rámci tohoto přístupu jsou identifikovány negativní důsledky nadměrné konzumace alkoholu především pro jeho konzumenty a jen okrajově se věnuje pozornost osobám v jejich okolí, a to v kontextu toho, že alkoholik, resp. pijan alkoholu, je společenský tvor a jeho pití i špatné zdraví jsou společensky podmíněné. Populační přístup se naopak zaměřuje na průměrnou spotřebu alkoholu ve společnosti a její korelace se škodami souvisejícími s alkoholem, ale neposkytuje žádné informace o sociální dynamice, na jejímž pozadí se pití ve společnosti odehrává, a vznikají škody druhým lidem. Přidanou hodnotou komunitního přístupu je pak získání informací o těch aspektech škod souvisejících s alkoholem, které mají specifický lokální charakter. Kombinace všech popsaných přístupů umožňuje získat reálný, širokospektrý obraz škod způsobených alkoholem druhým lidem a generuje širokou paletu možností, jak je možné řešit problémy AHTO v dané společnosti, jak stanovit priority a posloupnost opatření. Výhodou tohoto konceptu je nejen komplexní popis povahy problémů spojených s alkoholem, ale zároveň i vysvětlení jejich příčin a následků ve vzájemné provázanosti. Umožňuje postihnout řetězení škodlivých důsledků alkoholismu ve společnosti a odhalit tak souvislosti, které často nemusejí být na první pohled zjevné. Příkladem může být lepší vzhled do pozadí fenoménu bezdomovectví nebo domácího násilí. Tento přístup zároveň umožňuje průřezový pohled, tj. vzájemné prolínání zdravotních, sociálních, ekonomických, environmentálních a dalších dopadů. Například environmentální dopady alkoholismu jsou zatím zmiňovány minimálně nebo vůbec, a to přesto, že v lesích a parcích i jinde ve veřejném prostoru jsou odhozené plechovky a lahve od alkoholických nápojů a že rozmanité projevy vandalismu pod vlivem alkoholu jsou běžnou realitou (26).

VÝZKUMY AHTO

Škody, které alkohol způsobuje druhým lidem, jsou v zahraničí častým tématem výzkumů z oblasti veřejného zdraví (4, 6–9). Dostupné výzkumy a jejich metaanalýza ukazují, že je to právě alkohol, který má ze všech návykových látek nejvíce škodlivých dopadů na druhé lidi. Jedna z často citovaných britských studií ukázala, že škody, které alkohol způsobuje ostatním lidem, představují téměř polovinu (46 %) všech jeho škodlivých důsledků (20). Pro srovnání, u heroinu, který je ovšem nejvíce nebezpečnou drogou pro jeho uživatele, je to „pouze“ 20 % škod dotýkajících se druhých lidí. U kouření je to poněkud překvapivě pouze 10 % škod dopadajících na ostatní (20). Lze to vysvětlit tím, že ve srovnání s alkoholismem není kouření tak devastujícím sociálním patogenem. Jeho škodlivost spočívá především v ohrožení zdraví kuřáků i nekuřáků, avšak na rozdíl od alkoholu není spojeno s destruktivními sociálními dopady, jaké mají například agresivita a násilí či dopravní nehody, na ostatní lidi. Přesto se poukazování na škody způsobené pasivním kouřením stalo silným argumentem v boji proti kouření (16).

Relevantní informace nabízejí také studie zkoumající ekonomické dopady pití alkoholu. K obdobným závěrům o škodlivých dopadech alkoholismu na druhé lidi docházejí v řadě zemí, a to v Austrálii, v USA, ve Skotsku, ve skandinávských zemích a v Estonsku, kde se stalo „second hand drinking“ tématem výzkumů zaměřených na veřejné zdraví (2, 8, 14, 17, 21). Frederiksenová (2014) odhaduje, že v USA se „second hand drinking“ týká až 90 milionů lidí (7). Empiricky bylo zjištěno, že druzí lidé z blízkého okolí alkoholiků nejvíce trpí jejich agresivitou a strachem z fyzického napadení, kdy jsou často bezprostředně vystaveni slovní i fyzické agresii a musí čelit rozbíjení věcí i ničení oblečení, které mají právě na sobě. Obzvláště velkým problémem jsou pro lidi z okolí alkoholiků nesčetné probdělé noci a chronický nedostatek spánku, ohrožující jejich fyzické i psychické zdraví (2, 7, 8, 14, 17, 21). S alkoholismem rodičů je spojený jev, který je v zahraniční literatuře označován jako „parentification“. Jedná se o situaci, kdy některé z dětí v rodině postupně přebírá funkci rodiče, a to nejen ve vztahu ke svým sourozencům, ale často i k závislému rodiči či rodičům. Švédská studie ukázala, že to má dalekosáhlé negativní dopady nejen na dětství, ale na celý budoucí život a vlastní rodičovství těchto dětí (24). V rozsáhlém mezinárodním výzkumu za účasti obyvatel z 21 států bylo nedávno (2019) zjištěno, že existuje asociace mezi alkoholovou politikou v dané zemi a mírou škod, které alkohol způsobuje druhým lidem (26). V další **studii analyzující údaje z urgentních příjmů v nemocnicích ve 28 zemích bylo zjištěno, že opatření v rámci alkoholové politiky a jejich obsah a rozsah souvisí s menším počtem úrazů spojených s alkoholem (12)**. Toto zjištění lze potvrdit zkušeností z České republiky v období tzv. metanolové kauzy. V září 2012 ministr zdravotnictví zakázal na dobu 2 týdnů prodej alkoholických nápojů s obsahem alkoholu více než 20 %. Důvodem bylo, že se na trhu objevily destiláty kontaminované metanolem, po jejichž požití docházelo k úmrtí. Údaje z registru hospitalizací posléze ukázaly, že v této době došlo, ve srovnání se 2 předešlými roky, k poklesu hospitalizovaných pacientů na úrazy spojené s alkoholem o 22 % (12). S velkou pravděpodobností se nemohlo jednat o náhodu, protože v dalších 2 letech, kdy už žádné omezení prodeje alkoholu nebylo, došlo opět k nárůstu těchto hospitalizací, a to dokonce nad úroveň předcházejících let (12). Výzkumy ukazují, že nezanedbatelná část úrazů spojených s alkoholem se odehrává na pracovišti, kdy jsou osoby nadměrně požívající alkohol častěji obětmi pracovního úrazu (1, 22). Rizikové pití alkoholu je spojené také s častějšími absencemi v práci, které zahrnují také lékařsky potvrzenou pracovní neschopnost (9, 13). To vše má dopad na spolupracovníky osob s rizikovým pitím, kteří musejí tyto výpadky pokrýt. To zvyšuje jejich pracovní zátěž a ovlivňuje interpersonální atmosféru na pracovišti (22). Logickým důsledkem je pak celkově nižší produktivita práce nejen samotných zaměstnanců s rizikovým pitím alkoholu, ale také celých pracovních týmů (9, 13). Je nepochybné, že lidé nadměrně pijící alkohol způsobují svým spolupracovníkům i zaměstnavatelům řadu problémů, které znamenají také zvýšené náklady (22). Americká studie zkoumající ekonomické náklady v souvislosti s alkoholem **v roce 2010 ukázala, že většina těchto nákladů byla způsobena ztrátou v produktivitě práce a činila až 72 % všech nákladů spojených s alkoholem (3)**.

Lze shrnout, že výsledky dostupných studií z mnoha zemí ukazují, že alkoholismus se týká celé společnosti. Všichni solidárně sdílíme společenské náklady spojené se zdravot-

ní péči poskytovanou nejen alkoholikům, ale i těm, kteří s alkoholiky sdílejí život plný stresu a psychického i fyzického strádání. Podílíme se na nákladech, které společnost vynakládá na ochranu dětí v souvislosti s alkoholismem rodičů, financujeme policejní zásahy proti výtržníkům a osobám, které pod vlivem alkoholu páchají trestnou činnost. Alkohol se promítá do nižší produktivity práce, nemocnosti i předčasné úmrtnosti a dlouhodobého psychického strádání u nezanedbatelné části populace. Poukazování na „externalitu“ související s pitím alkoholu je v řadě zemí silným argumentem pro zavádění opatření, která regulující dostupnost alkoholických nápojů (14).

POZNATKY O AHTO V ČESKÉ REPUBLICĚ

V České republice nejsou prováděna šetření specificky zaměřená na problematiku škodlivosti alkoholu pro druhé lidi. Určité informace lze ovšem získat z běžných statistik souvisejících tak či onak s alkoholem a ze studií týkajících se společenských nákladů spojených s alkoholem. Do dnešní doby byly v České republice provedeny tři studie tohoto zaměření (13, 23, 29). Všechny zdůrazňovaly ekonomické ztráty, které alkohol působí naší společnosti, a tyto ztráty, přímé i nepřímé, s použitím určité metodiky vyčíslily. Jejich celková výše byla v roce 2006 vyčíslena na 80 miliard Kč (23), v roce 2007 na 17 miliard (29) a nejnovější studie pracující s daty za rok 2016 ukazuje na souhrnné náklady ve výši téměř 57 miliard korun českých (13). Přínosem těchto studií je, že škody, které nadměrné pití alkoholu způsobuje druhým lidem, vyčíslily finančně.

ABÚZUS ALKOHOLU A OBĚTI AUTONEHOD

Nejvíce údajů k této problematice nalézáme ve studii IHETA, publikované v roce 2019. Podle této studie bylo v České republice v roce 2016 usmrceno při autonehodách pod vlivem alkoholu 52 osob. Celkový počet autonehod v souvislosti s alkoholem byl 4373. Lze si představit, kolik strádání a nezvratných ztrát se za těmito údaji skrývá (13).

ABÚZUS ALKOHOLU A POŽÁRY

Alarmující čísla se týkají požárů. Celkový počet požárů za rok 2016, které souvisely s užitím alkoholu, bylo 813 a přišlo při nich o život 35 osob, zraněných bylo 75 lidí, z nich sedm utrpělo těžké zranění (13). Pouze dvě pětiny zraněných a usmrcených byly samotné osoby pod vlivem alkoholu a původci požárů (eventuálně k němu alespoň přispěli), ostatní patří k jejich obětem. Tyto údaje přesvědčivě ilustrují, jak závažné dopady má alkohol na druhé lidi, a to nejen z okruhu příbuzných, známých či spolupracovníků alkoholiků, ale mnohdy také na neznámé lidi, kteří se dílem náhody ocitnou „v nesprávnou dobu na nesprávném místě“.

FETÁLNÍ ALKOHOLOVÝ SYNDROM (FAS)

Údaje o jeho výskytu v České republice nejsou veřejně dostupné. V registru vrozených vad bylo v období 2000–2017 zaevidováno celkem 24 dětí do 1 roku narozených s touto vadou (vyžádaná data od Ústavu zdravotnických informací a statistiky 2019). Lze se domnívat, že do této statistiky nejsou zahrnuty zdaleka všechny děti narozené s tímto syndromem, zejména jeho lehčí formy. Může to být ovlivněno jednak tím, že ženy pít alkoholu v těhotenství často popírají, a také tím, že syndrom FAS není mezi lékaři a odbornou veřejností často diskutován. Vzhledem k vysoké konzumaci alkoholu v České republice by měla být této problematice

věnována mnohem větší pozornost, včetně výzkumů, které by prevalenci FAS v České republice objektivizovaly.

ABSENTERISMUS A PREZENTISMUS

V České republice jde o velmi aktuální jev s přímým dopadem na pracovní výkonnost zaměstnanců. Ekonomové dovozuji ztráty způsobené nízkou produktivitou práce spojenou s nadměrným pitím alkoholu jako největší podíl všech společenských nákladů souvisejících s alkoholem. Studie IHETA je vyčísluje až na 41 % všech nákladů (13), což představuje ztrátu ve výši 24 miliard korun. Tato vysoká částka je dána velkým počtem zaměstnanců, kteří pijí alkohol rizikově či škodlivě. Podle nejnovějších údajů je to více než půl milionu dospělých obyvatel České republiky, což reprezentuje 5–8 % populace (18).

ABÚZUS ALKOHOLU V ČR MÁ NEGATIVNÍ DOPADY NA ZDRAVOTNÍKY

Alkoholem intoxikované a agresivní osoby patří k častým pacientům zdravotnické záchranné služby (ZZS) ve všech českých krajích, což záchranářům nejen ztěžuje výkon jejich práce, ale mnohdy je přímo ohrožuje na zdraví. Fyzické napadení záchranářů opilými agresivními pacienty není neobvyklé. To platí i pro úrazové ambulance a traumatologická oddělení nemocnic (11). Ve zpravodajství ČT byla 22. října 2019 zveřejněna zpráva, která naznačuje rozsah tohoto jevu a souvisejících škod u nás. ZZS v Jihomoravském kraji vyjíždí měsíčně až k 300 osobám, které jsou pod vlivem alkoholu. Znamená to, že v průměru se jedná až o deset výjezdů denně. Bylo upozorněno, že v souvislosti s opilými pacienty jsou záchranáři vedle své náročné práce navíc zatěžováni odstraňováním nemalých škod, které opilci způsobují na vybavení ambulancí.

ZÁVĚR

Přesto, že Česká republika patří k největším konzumentům alkoholu na světě, zatím v naší zemi nebyla provedena studie, specificky mapující škody, které alkohol způsobuje druhým lidem. Toto téma se zatím nestalo předmětem diskuzí o alkoholu a jeho dopadech. Lze se domnívat, že takto zaměřená studie by mohla objektivizovat a konkretizovat závažnost nadměrného pití ve společnosti a sloužit jako silný argument pro zavedení účinnější protialkoholní politiky.

Konflikt zájmů: žádný.

Literatura

1. Anderson P. Alcohol and the workplace. In Alcohol in the European Union: consumption, harm and policy approaches. Copenhagen: World Health Organisation Regional Office for Europe 2012; 69–82 [online]. Dostupné z: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/191367/8-Alcohol-and-the-workplace.pdf [cit. 2019-11-12].
2. Bloomfield K, Gustafsson J, Karlsson N, et al. The ripple effect of alcohol – consequences beyond the drinkers. Nordic Centre for welfare and social issues 2016 [online]. Dostupné z: https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2017/10/H2O_final_WEB29.6.pdf [cit. 2019-11-04].
3. Centers for Disease Control and Prevention. Excessive drinking is draining the U.S. economy 2018 [online]. Dostupné z: <https://www.cdc.gov/features/costsofdrinking/index.html> [cit. 2019-11-15].
4. Csémy L. Alkohol v české společnosti a škody, které alkohol působí druhým. Národní ústav duševního zdraví. Centrum epidemiologického a klinického výzkumu závislostí [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/>

assets/ppov/protidrogova-politika/koordinace/Prezentace_Csemy_alkohol_v_ceske_spolecnosti.pdf [cit. 2019-11-04].

5. ČTK. Čeští politici neřeší dopady konzumace alkoholu, stěžuje si expert Světové zdravotnické organizace, 2016 [online]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/cesti-politici-neresi-dopady-konzumace-alkoholu-stezuje-si-expert-zdravotnicke-organizace-1324260> [cit. 2019-11-04].

6. Evropský parlament. O strategii Evropské unie na podporu členských států při snižování škod souvisejících s alkoholem (2007/2005(INI)) [online]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2007-0303+0+DOC+XML+VO//CS#title2> [cit. 2019-11-04].

7. Frederiksen L. Quick guide to secondhand drinking: a phenomenon that affects millions. KLJ Publishing 2014.

8. Giesbrecht N, Cukier S, Steeves D. Collateral damage from alcohol: implications of "second-hand effects of drinking" for populations and health priorities. *Addiction* 2010; 105(8): 1323–1325.

9. Gmel G, Rehm J. Harmful alcohol use. National Institute of Alcohol and Alcoholism [online]. Dostupné z: <https://pubs.niaaa.nih.gov/publications/arh27-1/52-62.htm> [cit. 2019-11-15].

10. Greenfield TK, Karriker Jaffe KJ, Giesbrecht N, et al. Second-hand drinking may increase support for alcohol policies: new results from the 2010 National Alcohol Survey. *Drug Alcohol Rev* 2014; 33(3): 259–267.

11. Hnilicová H, Dobiášová K. Alkohol z pohledu veřejného zdraví v ČR: fakta a souvislosti. *Čas. Léč. čes.* 2018; 157: 248–253.

12. Cherpitel CJ, Witbrodt J, Korcha RA, et al. Dose-response relationship of alcohol and injury cause: effects of country-level drinking pattern and alcohol policy. *Alcohol Clin Exp Res* 2019; 43(5): 850–856.

13. Iheta. Autorský kolektiv. Společenské náklady konzumace alkoholu v České republice, 2019 [online]. Dostupné z: <http://www.iheta.org/p69-spolecenske-naklady-konzumace-alkoholu-v-ceske-republice-report> [cit. 2019-11-04].

14. Laslett AM, Catalano P, Chikritzhs Y, et al. The range and magnitude of alcohol's harm to others, 2010 [online]. Dostupné z: <http://fare.org.au/wp-content/uploads/The-Range-and-Magnitude-of-Alcohols-Harm-to-Others.pdf> [cit. 2019-11-04].

15. Laslett AM, Mugavin J, Jiang H, et al. The hidden harm: alcohol's impact on children and families, 2015 [online]. Dostupné z: <http://fare.org.au/the-hidden-harm-alcohols-impact-on-children-and-families/> [cit. 2019-11-04].

16. Max W, Sung HY, Shi Y. Deaths from secondhand smoke exposure in the United States: economic implications. *Am J Public Health* 2012; 102(11): 2173–2180.

17. Moan IS, Storvoll E, Sundin E, et al. Experienced harm from other people's drinking: a comparison of Northern European countries. *Subst Abuse* 2015; 9(Suppl 2): 45–57.

18. Mravčík V, Chomynová P, Grohmannová K, a kol. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2017. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Úřad vlády České republiky 2018 [online]. Dostupné z: www.drogy-info.cz/data/obj-files/32962/837/VZdrogy2017_web181207.pdf

19. Národní stránky na podporu omezení konzumace alkoholu [online] [cit. 2019-11-04]. Dostupné z: <https://www.alkohol-skodi.cz/> [cit. 2019-11-04].

20. Nutt D, King L, Philips DL. Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis. *Lancet* 2010; 376(9752): 1558–1565.

21. Saar I. The social cost of alcohol in Estonia. *Eur Addict Res* 2009; 15(1): 56–62.

22. Salonsalmi A, Laaksonen M, Lahelma E, Rahkonen O. Drinking habits and sickness absence: the contribution of working conditions. *Scand J Public Health* 2009; 37: 846–885.

23. Šmídová I. Spotřeba alkoholu a její vliv na ekonomiku ČR. Disertační práce. Vedoucí práce doc. MUDr. Jindřich Fiala, CSc. Brno: Lékařská fakulta, Masarykova univerzita 2013. [online]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/vd8dnq/> [cit. 2019-11-05].

24. Tedgard E, Rastam M, Wirtberg I. An upbringing with substance-abusing parents: experiences of parentification and dysfunctional communication. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 2019; 36(3): 223–247.

25. Vláda ČR. Národní konference Alkohol a tabák v ČR 2018 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/media/narodni-konference-alkohol-a-tabak-v-cr-2018-170647/> [cit. 2019-11-05].

26. Warpenius K, Tigerstedt Ch. Positioning alcohol's harm to others (AHTO) within alcohol research: A reinvented perspective with mixed policy implications. *Nordic Studies On Alcohol And Drugs* 2016; 33: 5–6.

27. WHO. Global status report on alcohol and health 2018. World Health Organization 2018 [online]. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?ua=1> [cit. 2019-11-07].

28. WHO. Intimate partner violence and alcohol [online]. Dostupné z: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/fs_intimate.pdf [cit. 2019-11-05].

29. Zábranský T, Běláčková V, Štefunková M, a kol. Společenské náklady užívání alkoholu, tabáku a nelegálních drog v ČR v roce 2007. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN 2011.

ADRESA PRO KORESPONDENCI:

PhDr. Helena Hnilicová, Ph.D.

Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva 1. LF UK
Karlovo náměstí 40, 128 00 Praha 2
e-mail: helena.hnilicova@lf1.cuni.cz